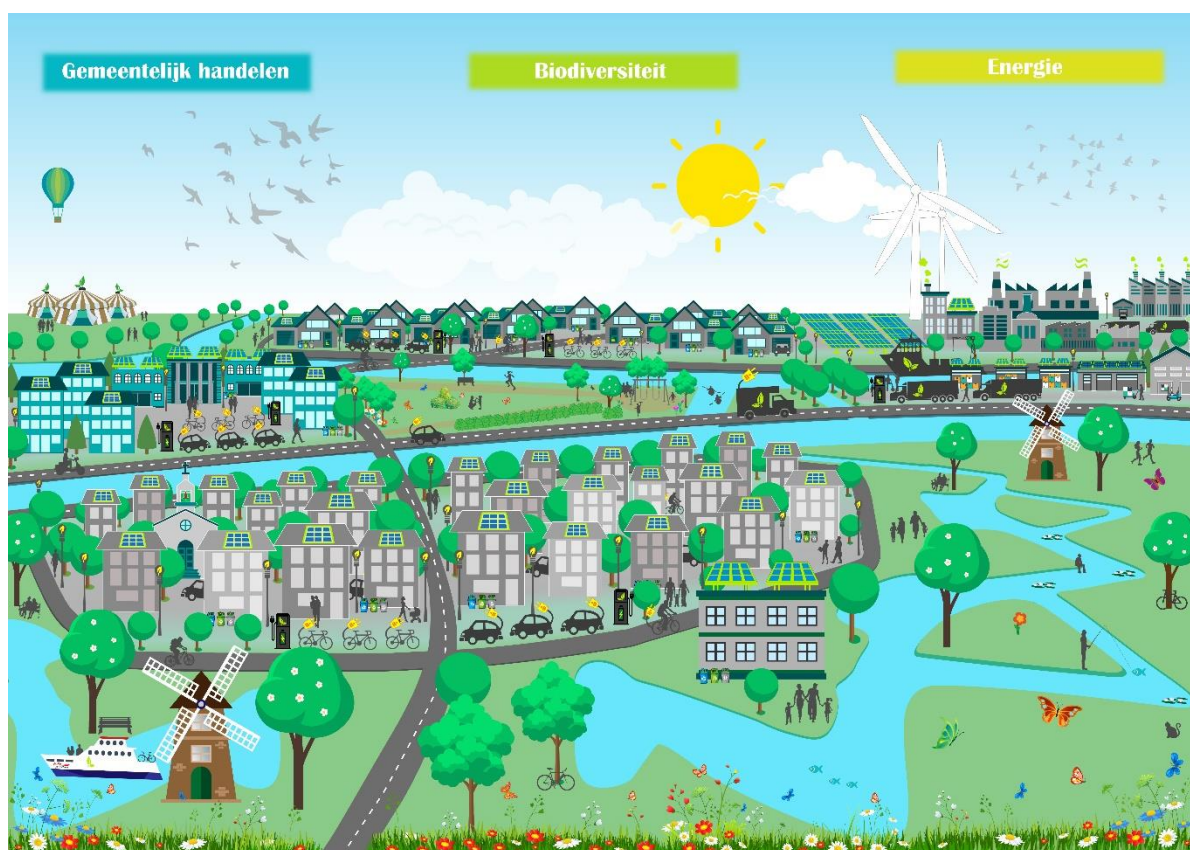

Interne Evaluatie beleidsplan duurzaamheid 2017-2021

Juni 2021

Inhoud

1. Aanleiding	3
2. Aanbevelingen	4
3. Pijler Energie.....	6
3.1 Industrie en energie opwekking	6
3.2 Gebouwde Omgeving	6
3.3 Duurzame Mobiliteit.....	7
3.4 Kansen en Risico's.....	7
4. Pijler Biodiversiteit.....	9
4.1 Openbare Ruimte.....	9
4.2 Ruimtelijke inrichting.....	9
4.3 Monitoring en Onderzoek.....	9
4.4 Participatie en communicatie.....	10
4.5 Kansen & Risico's.....	10
5. Pijler Gemeentelijk handelen	12
5.1 Duurzaam handelen	12
5.2 Duurzaam geweten	12
5.3 Kansen en Risico's.....	13
6. Financiële analyse.....	15
7. Bijlage	16
Lijst met Interviews	16

1. Aanleiding

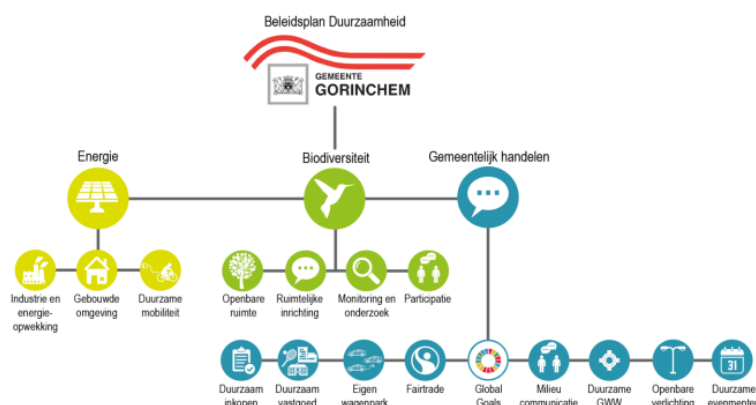
De gemeente Gorinchem zet zich in voor een duurzame leefomgeving van de stad. De ambitieuze agenda op het gebied van duurzaamheid is sinds 2012 vastgelegd in beleid. Eerst in het *milieubeleidsplan 2012-2016*. Dit plan en de uitvoering ervan is in 2016 geëvalueerd. Deze resultaten vormden de inbreng voor het *beleidsplan duurzaamheid 2017-2021*. Dit beleidsplan richt zich op drie pijlers: 1. Energie, 2. Biodiversiteit en 3. Gemeentelijk handelen.

In het beleidsplan is elke pijler uitgewerkt in verschillende speerpunten (zie figuur 1). Deze speerpunten zijn geconcretiseerd in 54 projecten en vastgelegd in een uitvoeringsprogramma. Het beleidsplan duurzaamheid loopt eind 2021 af. Met een evaluatie wordt inzicht gegeven in het behalen van de doelstellingen, nieuwe inzichten en ontwikkelingen, en aanbevelingen voor de borging van milieubeleid na 2021. In de voorliggende evaluatie is een antwoord gegeven op de hoofdvraag:

“In welke mate heeft het duurzaamheidsbeleid 2017-2021 en het daaraan gekoppelde uitvoeringsprogramma bijgedragen aan het behalen van de doelstellingen op het gebied van de pijlers energie, biodiversiteit en gemeentelijk handelen in de stad Gorinchem?”

De evaluatie is het resultaat van kwalitatief onderzoek. Dat betekent dat resultaten zijn verkregen op basis van interviews, rapporten, verslagen en emailconversaties. Verzamelde data is voornamelijk uitgedrukt in woorden in plaats van cijfers. De reden hiervoor is meervoudig: doelstellingen en projecten zijn niet in alle gevallen meetbaar geformuleerd of gekoppeld aan Kritische Prestatie Indicatoren (KPI's), doelstellingen en projectresultaten zijn geformuleerd in termen van een proces of inspanning in plaats van kwantitatieve prestaties en monitoringsafspraken ontbreken. De resultaten van dit onderzoek zijn terug te vinden in de uitgewerkte uitvoeringsagenda en is toegevoegd als een aparte bijlage. Deze evaluatie biedt inzicht in de stand van zaken van het uitvoeringsprogramma en er is gekeken naar kansen en mogelijkheden om verdere invulling te geven aan het verduurzamen van de gemeente Gorinchem na 2021.

De evaluatie begint met aanbevelingen in hoofdstuk 2, welke inzicht geven voor het vervolg van dit beleidsplan. Hoe tot deze aanbevelingen is gekomen, wordt toegelicht in Hoofdstuk 3 tot en met 5, waarin de resultaten van de drie pijlers van het beleidsplan duurzaamheid zijn toegelicht. Hierin is aangegeven waar nog winst te behalen is en hoe daar invulling aan gegeven kan worden. Tot slot is er in hoofdstuk 6 een financiële analyse gegeven van de €610.000,- die beschikbaar is gesteld voor de uitvoering van het beleidsplan duurzaamheid.

Figuur 1: pijlers en onderliggende programma's beleidsplan duurzaamheid 2017-2021.

2. Aanbevelingen

Het duurzaamheidsbeleid 2017-2021 heeft een belangrijke agenderende en aanjagende rol gehad voor de duurzaamheidstransitie in Gorinchem. Binnen de pijlers energie, biodiversiteit en gemeentelijk handelen zijn belangrijke resultaten en successen geboekt.

In vier jaar tijd is veel veranderd. Met de komst van het Klimaatakkoord zijn diverse opgaven nationaal gestuurd, zoals bijvoorbeeld de Regionale Energie Strategie en Transitie Visie Warmte. Deze nationale opgaven hebben als belangrijk voordeel dat ze een lange termijn agenda hanteren, waarbij over politieke regeerperioden heen gekeken wordt. Daarnaast zijn diverse onderdelen uit het duurzaamheidsbeleid inmiddels verankerd in aanvullende beleidsdocumenten, de Mobiliteitsvisie, de Woon- en Transformatie Visie en de Nota Vastgoedbeleid 2020-2023. Toekomstig beleid zoals de Regionale en Lokale Adaptatie Strategie (RAS en LAS) en het te vernieuwen inkoopbeleid bieden kansen om duurzaamheid nog verder te verankeren in de gemeentelijke organisatie. In de Omgevingsvisie ligt een kans en opdracht om de duurzaamheidsagenda een stevige en vaste plek te geven. Dit zorgt ervoor dat duurzaamheid standaard, integraal en met een ambitie wordt meegenomen in de ruimtelijke ontwikkeling en (omgevings)plannen. Hier wordt ook de dekking geregeld voor de grote projecten die in dit kader worden uitgerold.

Voortkomend uit de evaluatie van het duurzaamheidsbeleid 2017-2021 zijn 7 aanbevelingen opgesteld:

Aanbeveling 1: Geen nieuw duurzaamheid beleid, maar integraal verankeren

De borging en financiële dekking van de duurzaamheidsagenda van Gorinchem in nationale opgaven en (toekomstig) lokaal beleid en visies, maakt het ontwikkelen en vaststellen van nieuw duurzaamheidsbeleid overbodig. Dit sluit bij de wens om het thema duurzaamheid meer integraal te benaderen, in plaats van een sectorale benadering vanuit een apart beleidsstuk.

Aanbeveling 2: blijven bekostigen van effectieve kleine projecten en (burger)initiatieven

Het duurzaamheidsbeleid 2017-2021 voorziet ook in allerlei kleinere projecten en initiatieven die bewezen effectief zijn geweest in de bewustwording bij inwoners en instellingen. Denk hierbij aan de Gorinchem Duurzaam weken, campagnes voor duurzaam gedrag, continueren duurzaam gemeentelijk handelen, ondersteunen van duurzaamheid acties in de samenleving en acties gericht op het behouden en versterken van de biodiversiteit in Gorinchem. Om deze reden adviseren wij om naast de grote beleidsplannen zoals de RES, RAS en TVW, ook één structureel werkbudget beschikbaar te houden voor milieu en duurzaamheid initiatieven in lijn met het uitvoeringsbudget dat hiervoor beschikbaar is geweest in de voorliggende periode. Het gaat dan om initiatieven die niet anderszins gedekt zijn.

Aanbeveling 3: biedt ruimte om flexibel en adaptief te blijven

De onzekerheid en complexiteit die inherent zijn aan het thema duurzame ontwikkeling vraagt om in te zetten op adaptieve borging van de duurzaamheidsagenda van Gorinchem, waarbij het mogelijk is om:

- Te kunnen bijsturen als nieuwe kennis aan het licht komt;
- Aan te haken bij kansen die zich tussentijds voordoen;
- Ruimte te bieden aan pilots en innovaties;
- Faciliteren en gebruik maken van toekomstig (technische) innovaties

Aanbeveling 4: Stapsgewijze aanpak verbeteren monitoring en vooruitgang

Er is een groot gemis aan relevante en kwantitatieve data. Het stellen van lange termijn doelstellingen en deze vervolgens splitsen in meetbare en korte termijn mijlpalen, bevordert de monitoring en vooruitgang van een lange termijn strategie. Deze stapsgewijze aanpak biedt haalbare en realistische projecten om uiteindelijk het einddoel te bereiken. Een goed praktijkvoorbeeld is het energiedashboard van de RES.

Aanbeveling 5: Verankeren biodiversiteit, circulaire economie en duurzaam inkoopbeleid

Op het gebied van biodiversiteit en duurzaam inkoopbeleid is een basis gelegd. Als we hier de vruchten van willen plukken in de toekomst, is het van belang dat deze thema's worden verankerd in de organisatie. Met aandacht voor nieuwe thema's zoals de circulaire economie.

Aanbeveling 6: Blijven inzetten op gedragsverandering

Voor het realiseren van een duurzaamheidstransitie is gedragsverandering cruciaal. Blijf investeren in het stimuleren van interne (eigen organisatie) en externe (inwoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties) duurzame gedragsverandering. Het is wetenschappelijk bewezen dat gedragsverandering één van de moeilijkste effecten is om te bereiken en een lange adem vergt. Specifieke thema's van aandacht zijn energiebesparing, duurzame mobiliteit, klimaatadaptatie en het behouden en versterken van biodiversiteit.

Aanbeveling 7: Stevig verankeren duurzaamheidsagenda

Blijf investeren in het stevig en breed verankeren van de duurzaamheidsagenda. Hiervoor is integraal samenwerken en een breed gedragen gezamenlijk verantwoordelijkheidsgevoel als het gaat om duurzaamheid van groot belang. Door het bieden van informatie en handvatten aan medewerkers kan via een breed gedragen verantwoordelijkheidsgevoel aan een duurzaamheidstransitie gewerkt worden.

3. Pijler Energie

De gemeente Gorinchem vindt het belangrijk om een bijdrage te leveren aan de noodzakelijke transitie naar duurzame energie. Met het vaststellen van het duurzaamheidsbeleid 2017-2021 en de daaraan gekoppelde uitvoeringsagenda is de energietransitie in Gorinchem daadkrachtig ingezet. Binnen drie speerpunten zijn de afgelopen jaren belangrijke resultaten geboekt.

3.1 Industrie en energie opwekking

Ten aanzien van de productie van duurzame energie (warmte, wind en zon) en energiebesparing zijn flinke stappen gezet. Met oplevering van de concept Regionale Energie Strategie (RES) in 2020 is de basis gelegd voor een duurzame en energie neutrale toekomst van de regio Alblasserwaard. In het voorjaar van 2021 is de RES 1.0 inclusief een concept uitvoeringsagenda opgeleverd. Het uitvoeringsprogramma bestaat uit haalbare projecten waardoor in 2030 20% energie is bespaard en 35% van het totale energiegebruik wordt opgewekt uit hernieuwbare en (zoveel mogelijk) lokale bronnen.

Mijlpalen in de route naar een aardgasvrij Gorinchem zijn: goedkeuring van de komst van een collectief warmtenet in de Gildenwijk inclusief aansluiting van het stadhuis en een verwachte oplevering van de Transitie Visie Warmte (TVW) in september 2021. De Gildenwijk gaat als eerste wijk van Gorinchem van het aardgas af door middel van warmte uit afval- en oppervlaktewater. In dit project zijn meekoppelkansen in beeld gebracht. Met aanleg van het warmtenet zijn er kansen om de algehele woon- en leefomgeving een impuls te geven. Niet alleen op het gebied van klimaatadaptatie, ecologie en duurzame mobiliteit, maar ook het versterken van de sociale cohesie in de wijk. Wanneer deze meekoppelkansen op een juiste manier worden uitgewerkt, kan dat als blauwdruk voor andere wijken (via de TVW worden hier plannen voor ontwikkeld) en ruimtelijke ontwikkelingen (nieuwbouw, klimaatadaptatie, infrastructuur) fungeren.

Op het gebied van wind worden via energiecoöperatie De Knotwilg op het nog te realiseren bedrijventerrein de Groote Haar voor het eerst windmolens ontwikkeld in een samenwerkingsverband tussen gemeente, een commerciële energieproducent (Eneco) en een particuliere coöperatie van investerende inwoners en bedrijven (de Knotwilg). De bouw van de windturbines wordt verwacht in 2021. Daarnaast, loopt in 2021 een uitvoerig consultatie en participatie traject voor zoekgebieden en de mogelijke realisatie van 7 tot 10 windmolens langs de A27 bij Avelingen en A15-Oost. Na deze consultatie en goedkeuring van de provincie Zuid-Holland kan gestart worden met voorbereidend onderzoek ter realisatie van de windturbines. Na realisatie resulteert dit in een maximale energieopbrengst van 400 terajoule (TJ) of het behalen van 35% van de totale doelstelling duurzame energie opwekking in 2030.

Het opgestelde vermogen van zonnepanelen op bedrijven en woningen is sinds 2017 meer dan verdubbeld. In 2017 werd nog 3.227 kilowatt (kW) opgewekt tegenover 9.155 kW in 2019¹. Daarnaast is het eerste zonnepark van Waterschap Rivierenland gerealiseerd met 2.700 zonnepanelen op het rioolwaterzuivering terrein in Gorinchem-Oost.

3.2 Gebouwde Omgeving

In zowel lokaal als nationaal beleid worden steeds nieuwe eisen en richtlijnen gesteld in het kader van een duurzaam gebouwde omgeving. De Rijksoverheid stelt dat nieuwbouw aardgasvrij wordt gebouwd

¹ Data afkomstig van [waarstaatjegemeente.nl: Jive - Bedrijven en woningen - Opgesteld vermogen van zonnepanelen - Gorinchem \(waarstaatjegemeente.nl\)](https://www.waarstaatjegemeente.nl: Jive - Bedrijven en woningen - Opgesteld vermogen van zonnepanelen - Gorinchem (waarstaatjegemeente.nl))

(sinds 2019) en moet voldoen aan de eisen voor Bijna Energie Neutrale Gebouwen (BENG, sinds 2021). Nieuwbouwwijken zoals Hoog Dalem, de Lingewijk en de tuinen van Mollenburg werden ook voor 2019 al grotendeels aardgasvrij gebouwd. Daarnaast is in de inrichting rekening gehouden met een klimaatadaptief ontwerp, waarbij rioolwater is losgekoppeld van regenwater afvoer en er meer groen is in de openbare ruimte. Het convenant klimaatadaptief bouwen geeft via een programma van eisen richting aan het klimaatadaptief en natuurinclusief ontwerpen van bouwprojecten. De gemeente is sinds begin dit jaar lid en het implementeren van deze richtlijnen in de eigen organisatie is een belangrijke vervolgstap.

Het verduurzamen van de bestaande woningmarkt vindt plaats via prestatie afspraken met Poort6 en zijn begin 2021 vernieuwd. In de woon- en transformatievisie zijn afspraken gemaakt over duurzaamheid volgens de GPR index: een instrument om de duurzaamheidprestaties van een gebouw meetbaar te maken. Het is de ambitie dat alle huizen minimaal een 7 scoren op deze index (nieuwbouw 7,5).

Energiebesparing blijft continu punt van aandacht en verbetering. Via de Regeling Reductie Energiegebruik (RRE) en Regeling Reductie Energiegebruik Woningen (RREW) wordt met partners van Het Nieuwe Wonen en Het Regionale Energie Loket (REL) energie advies gegeven via bijvoorbeeld de gratis wooncoaches en het organiseren van energiebesparende acties, zoals collectieve inkoopacties voor zonnepanelen en isolatie.

3.3 Duurzame Mobiliteit

Duurzame mobiliteit maakt onderdeel uit van de door de raad vastgestelde Mobiliteitsvisie Gorinchem 2040. Er wordt ingezet op het vergroten van het fiets- en openbaar vervoergebruik. Daarnaast is in de uitvoeringsagenda een pilot met deelauto's en mobiliteitsmanagement als maatregel opgenomen. Verder is er de afgelopen jaren aandacht geweest voor elektrisch vervoer. Zo zijn inmiddels alle lokale bussen elektrisch, is het eigen wagenpark deels elektrisch, is in 2020 gewerkt aan een business case voor een elektrische veerdienst en is het aantal elektrische laadpalen in de stad gegroeid van 15 naar 95 openbare en semi-openbare laadpalen.

Duurzame mobiliteit betreft voor een groot deel ook gedragsverandering. Daarom is via verschillende campagnes ingezet op deze gedragsverandering. De actie met gratis speed pedelecs is hiervan een voorbeeld. Om duurzame gedragsverandering te kunnen meten, is het van belang dat meetbare indicatoren worden opgesteld en gemonitord.

3.4 Kansen en Risico's

Ten aanzien van de verdere ontwikkeling van duurzame energie en energiebesparing doen zich een aantal kansen en risico's voor:

Kansen:

- Nationale opgaven uit het Klimaatakkoord. Het duurzaamheidsbeleid 2017-2021 is cruciaal geweest voor het aanjagen en agenderen van de energietransitie in Gorinchem. Met de komst van het Klimaatakkoord is een uitgebreid pakket van landelijke maatregelen en afspraken vastgesteld om gezamenlijk de uitstoot van broeikasgassen in Nederland in 2030 te halveren. Per sector zijn strikte doelstellingen en opgaves gesteld². De RES, TVW en aardgasvrije nieuwbouw zijn voorbeelden van deze opgaven waar ook Gorinchem aan moet voldoen.

² Zie [afspraken van het Klimaatakkoord](#)

Daarmee biedt het Klimaatakkoord een lange termijn aanpak voor de energietransitie in en rondom Gorinchem, waardoor het agenderen van de energietransitie via een nieuw duurzaamheidsbeleid overbodig is geworden.

- Europese Green Deals routekaart³. Dit is een groeistrategie met als hoofddoel om als EU klimaatneutraal te zijn in 2050. Hierbij is ingezet op thema's als biodiversiteit, schone energie en schonere bouwsector. De inhoud van deze groeistrategie en de (toekomstige) subsidie kunnen gebruikt worden voor het vervolg van het milieubeleidsplan.
- Verankering in (toekomstig) lokaal beleid. Diverse onderdelen uit het duurzaamheidsbeleid zijn inmiddels verankerd in aanvullende beleidsdocumenten, zoals duurzame mobiliteit in de Mobiliteitsvisie en het verduurzamen van de woningvoorraad in de woon- en transformatie visie. Op het thema klimaatadaptatie wordt in 2021 een regionale en lokale adaptatie strategie ontwikkeld (RAS en LAS). Het Convenant Klimaat Adaptief Bouwen biedt een praktische leidraad voor het integreren van klimaatadaptatie in ruimtelijke projecten.
- De omgevingsvisie wordt dé visie van Gorinchem voor de komende decennia. Hierin ligt een kans en opdracht om de duurzaamheidsagenda van Gorinchem een vaste plek te geven. Dit zorgt ervoor dat duurzaamheid standaard, integraal en met een ambitie wordt meegenomen in (omgevings)plannen.

Risico's

- Verduurzamen bedrijfsleven. Het merendeel van het midden- en klein bedrijf (MKB) is nog beperkt bezig met verduurzamen. De focus ligt in eerste instantie op uitvoering van de kerntaken. Zeker op het gebied van energiebesparing is in deze bedrijfssector nog veel te winnen. Hoewel energiebesparing structureel onderdeel is van de werkzaamheden van de Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid (OZHZ), heeft de gemeente op dit onderdeel gekozen voor een extensieve samenwerking. Een kans voor het stimuleren van de energietransitie bij bedrijven ligt in de RES, waarin energiebesparing bij bedrijven is opgenomen als pijler. Een aanbeveling om hier richting aan te geven is het prioriteren en opnieuw opstarten van de werkgroep tussen gemeente Gorinchem en de Ondernemersvereniging Industriële Kring Gorinchem.
- Inzetten op duurzame gedragsverandering. Het realiseren van de energietransitie bestaat voor een groot deel uit gedragsverandering. Gedragsverandering is één van de moeilijkste effecten om te bereiken. Voorlichting en financiële prikkels blijken een goed middel voor het aanmeten van duurzaam gedrag. Informatievoorziening, de aangereikte subsidies en acties van het Nieuwe Wonen en het Regionaal Energieloket zijn belangrijke routes om duurzame gedragsverandering in Gorinchem te blijven stimuleren. Het is aanbevolen om structureel te blijven inzetten op gedragsverandering, ook na afloop van het duurzaamheidsbeleid eind 2021. Communicatie via het thema *Gorinchem Duurzaam*, Het Nieuwe Wonen en het Regionaal Energie Loket zijn hiervoor goede kanalen en kan worden uitgebreid met informatievoorziening over en acties voor het stimuleren van duurzame mobiliteit.

³ Zie [Europese Green Deal](#)

4. Pijler Biodiversiteit

Gemeente Gorinchem herbergt relatief veel biodiversiteit vergeleken met andere stedelijke omgevingen. Hier zijn wij trots op en de gemeente wil deze biodiversiteit behouden en versterken. Voor het eerst is biodiversiteit opgenomen als thema in het duurzaamheidsbeleid, waarbij het vergroten van kennis over de lokale flora en fauna een belangrijke doelstelling is. Binnen vier speerpunten zijn de afgelopen jaren stappen gemaakt.

4.1 Openbare Ruimte

De gemeente Gorinchem is trots op haar ecologisch groenbeheer en blijft dit continu verbeteren door middel van monitoring en dankzij de uitgebreide kennis bij onze stadsecoloog en medewerkers bij stadsbeheer. De gemeente hanteert een extensief maaibeeld, met aandacht voor het behouden van voedselaanbod en schuilplaatsen van insecten, vlinders en broedvogels. Het groenbeheer is 100% gifvrij, waar mogelijk wordt gewerkt met inheemse soorten en krijgt natuur de ruimte. Het blijven investeren in kennis ontwikkeling, monitoring en kritisch evalueren van het groenbeheer is nodig om de biodiversiteit in Gorinchem te behouden en te verbeteren.

4.2 Ruimtelijke inrichting

Om te voorkomen dat de stedelijke omgeving van Gorinchem een blokkade is voor het verplaatsen van soorten tussen de omringende natuurgebieden, is een groenstructuurvisie van belang. Hiervoor is een tweetal rapporten opgeleverd. Allereerst een rapport ecologische verbindingzones: een visiekaart die belangrijke natuur- en groengebieden en onderlinge ecologische verbindingen in kaart brengt. Daarnaast een ideeënboek natuurinclusief ontwerp, welke inspiratie biedt voor te nemen maatregelen in ruimtelijke projecten om biodiversiteit in de stad te behouden en te versterken op kansrijke locaties. Dit ideeënboek is het resultaat van twee participatieve workshops. Bij de aanleg van een warmtenet in de Gildenwijk, wordt het aanvragen van een generieke ontheffing op de Wet Natuurbescherming meegenomen als meekoppelkans. Een dergelijke aanvraag is een complex traject, maar heeft als belangrijkste voordeel dat er niet per gebouw maar in samenhang met de hele wijk een soorten management plan wordt opgesteld. Bij succes kan de Gildenwijk dienen als voorbeeld voor het natuurinclusief inrichten van andere wijken in Gorinchem.

4.3 Monitoring en Onderzoek

Enkel door het bieden van inzicht in de status en ontwikkeling van soorten in de stad, kunnen concrete doelstellingen worden gesteld voor het behoud en de versterking van biodiversiteit. Met deze gedachte is middels het duurzaamheidsbeleid ingezet dataverzameling en daarmee is een [digitale kaartviewer](#) opgesteld. Deze kaart geeft inzicht in de locaties van waargenomen flora en fauna. De bruikbaarheid van de database is afhankelijk van het continu blijven monitoren van de biodiversiteit in Gorinchem, een taak die momenteel voornamelijk door vrijwilligers wordt uitgevoerd. Vanwege de bescherming van zeldzame soorten is ervoor gekozen om de database niet publiekelijk toegankelijk te maken. Door de database te professionaliseren en gecontroleerd toegankelijker te maken, worden inwoners in Gorinchem meer bewust van hun natuurlijke omgeving. Bewustwording, natuureducatie en het bieden van een handelingsperspectief zijn belangrijke instrumenten om de biodiversiteit in de stad een stevige positie te geven.

4.4 Participatie en communicatie

De gemeente kent actieve vrijwilligers en organisaties zoals Prachtlint, Stichting Gorinchem Natuurlijk Groen (GNG), het Natuurcentrum en de Natuur- en Vogelwacht Alblasserwaard (NVWA) die zich inzetten voor het behoud en verbetering van de biodiversiteit in Gorinchem. Het blijven samenwerken, ondersteunen en bundelen van krachten en doelstellingen, is van belang voor een stevige representatie van biodiversiteit in de stad.

Gemeente Gorinchem is lid van Operatie Steenbreek. In een samenwerkingsverband met Stichting Gorinchem Natuurlijk Groen (GNG) zet de gemeente in op het ontstensen en vergroenen van tuinen en de openbare ruimte. Samen met partners in de stad wordt momenteel geïnventariseerd hoe deze actie te concretiseren, waarbij het bereiken van lange termijn effect ter vergroening van de omgeving leidend is.

De afgelopen jaren is ingezet op zichtbaar uitdragen van het ecologisch beheer en beleid van de gemeente. Bijvoorbeeld via het vergroten van de ecologische kennis bij medewerkers van de buitendienst. Allereerst voor het vakbekwaam uitvoeren van werkzaamheden, maar ook voor het delen van informatie aan inwoners tijdens werkzaamheden in de openbare ruimte. Ook online is geïnvesteerd in communicatie over biodiversiteit in de stad. Voorbeelden zijn filmpjes van Groen Gorinchem op het eigen *youtube* kanaal, *Tiny Forest* campagne en de Gorinchem Duurzaam weken.

4.5 Kansen & Risico's

Ten aanzien van de verdere ontwikkeling van biodiversiteit doen zich een aantal kansen en risico's voor:

Kansen:

- Integreren vergroening en klimaatadaptatie. Op het thema klimaatadaptatie wordt in 2021 een regionale en lokale adaptatie strategie ontwikkeld (RAS en LAS). Het vergroenen van de openbare ruimte is een bewezen maatregel voor het opvangen van de effecten van klimaatverandering. Daarnaast biedt de RES een ingang voor het behouden en versterken van biodiversiteit, bijvoorbeeld via het planten van bomen als CO2 buffer.
- Natuur inclusief bouwen in de omgevingsvisie. Natuur inclusief bouwen versterkt biodiversiteit en kan bijdragen aan het klimaatadaptief ontwerpen van de openbare ruimte. Via de omgevingsvisie ligt een kans om natuur inclusief ontwerpen een vaste plek te geven in ruimtelijke projecten. De studie ecologische verbindingzones, het ideeënboek natuur inclusief ontwerp en het convenant Klimaat Adaptief Bouwen bieden handvatten en praktische voorbeelden hoe natuur inclusief ontwerpen te integreren in ruimtelijke projecten.
- Continueren natuur participatie en communicatie. Bewustwording, natuureducatie en natuuractiviteiten zijn belangrijke instrumenten om inwoners in de stad in aanraking te brengen met biodiversiteit. De actieve vrijwilligers en organisaties in de stad bieden hiervoor een kansrijk platform. Het Natuurcentrum is bijvoorbeeld een fysieke locatie waar inwoners en kinderen in aanraking kunnen komen met de natuur. Het aansluiten bij groene gebiedsdeals vanuit Prachtlint kunnen een katalysator zijn voor educatie, behoud en versterking van biodiversiteit in Gorinchem. Door te blijven communiceren over stadsnatuur via gemeentelijke

kanalen komen inwoners ook online of via de krant meer te weten over het behouden en versterken van de biodiversiteit in Gorinchem.

- Verankering van biodiversiteit door samenwerking tussen stadsontwikkeling en stadsbeheer. Het behouden en versterken van deze samenwerking is cruciaal voor het verder verankeren van biodiversiteit in het gemeentebestuur. Binnen stadsbeheer is veel kennis en expertise aanwezig, maar de sturing en middelen om biodiversiteit in de stad te behouden en te versterken is een taak van stadsontwikkeling.

Risico's:

- Biodiversiteit verankeren in beleid. Via het duurzaamheidsbeleid 2017-2021 is een stevige basis gelegd voor het behouden en versterken van de biodiversiteit in Gorinchem. Omdat het thema voor het eerst is vastgelegd in gemeentelijk beleid, bestonden activiteiten voornamelijk uit het inzichtelijk maken van de biodiversiteit in Gorinchem. Studies naar ecologische verbindingzones en natuur inclusief ontwerpen zijn uitgevoerd en bieden kansrijke projecten voor het versterken van de biodiversiteit in Gorinchem. Het verder verstevigen van de gewenste biodiversiteit in Gorinchem staat of valt met het geven van een formele status aan biodiversiteit in het gemeentebestuur. Hiervoor is het van belang dat ook na afloop van het duurzaamheidsbeleid de gemeente zich eigenaar blijft voelen van het thema en financiële middelen beschikbaar blijven, zodat kansrijke projecten en activiteiten kunnen worden uitgevoerd.
- Het beleid openbare ruimte heeft geen middelen voor biodiversiteit ontwikkeling. De ambitie om de groenstructuur en natuur in Gorinchem te verstevigen is opgenomen in het beleid openbare ruimte, maar kent geen middelen om biodiversiteit beleid te ontwikkelen. Daarmee is het beleid openbare ruimte geen één op één vervanging van de pijler biodiversiteit in het duurzaamheidsbeleid.

5. Pijler Gemeentelijk handelen

De gemeente Gorinchem wil het goede voorbeeld geven. In het beleidsplan is daarom nadrukkelijk aandacht geweest voor de verduurzaming van het gemeentelijk handelen. Diverse speerpunten zijn in twee thema's te vangen.

5.1 Duurzaam handelen

Duurzaam handelen betreft het verduurzamen van het gemeentelijk inkopen, vastgoed, wagenpark, grond weg en waterbouw (GWW) en openbare verlichting.

Op het gebied van duurzame inkoop en GWW zijn beginstappen gezet, zoals het volgen van minimale duurzaamheidseisen bij Europese aanbestedingen en de inkoop van fairtrade koffie en thee, maar er is nog veel winst te behalen. Inkoopbeleid verduurzamen is een tijdsintensief en complex traject. Het is juridisch en financieel een uitdaging om hogere duurzaamheidsambities te volgen dan wettelijk is voorgeschreven. De (aanneem van) hogere kosten van duurzaam inkopen en aanbesteden zijn een barrière. Duurzaam aanbesteden kan in conflict zijn met lopende contracten en verplichtingen op andere domeinen. Om echt duurzaam te handelen is het van belang dat de gehele keten van een product wordt beoordeeld. In 2021 wordt het inkoopbeleid herzien en dit biedt een kans voor het stellen van kaders aan duurzaam inkopen. Daarnaast zet het Klimaatakkoord in op nieuwe thema's zoals een circulaire economie. Het nieuwe inkoopbeleid biedt een mogelijkheid om meer aandacht te besteden aan ons afvalbeleid en circulair handelen (De 4R's: *Reduce, Reuse, Recycle and Recover*). Belangrijke kanttekening is dat de capaciteit momenteel ontbreekt om naast het voldoen van alle aanbestedingen ook het duurzaam inkoopbeleid volwaardig vorm te geven in een concreet plan.

Op het gebied van vastgoed, het gemeentelijk wagenpark en de openbare verlichting zijn grote stappen gezet. Begin 2021 is een routekaart verduurzaming gemeentelijk vastgoed opgesteld. Deze routekaart biedt inzicht in de benodigde maatregelen en financiering om het gemeentelijk vastgoed (73 gebouwen) uiteindelijk CO2 neutraal te hebben in 2050. Aansluiting van het stadhuis op het warmtenet in de Gildenwijk is hierin een belangrijke mijlpaal. Het wagenpark is deels vervangen door elektrische voertuigen en de openbare verlichting krijgt allemaal LED verlichting op vervangingsmomenten. Daarnaast is begin 2021 vastgesteld dat verlichting op alle sportvelden per 2025 vervangen is door LED verlichting en dit leidt tot een verwachte CO2 besparing van 56 ton.

5.2 Duurzaam geweten

Tijdens de Gorinchem Duurzaam weken is de volgende slagzin gelanceerd: *“Een duurzaam Gorinchem is van ons allemaal en doen we samen”*. Als organisatie verwachten we duurzaam gedrag van onze inwoners, bedrijven en organisaties. Goed voorbeeld doet volgen, dus ook als gemeenten pakken we een actieve rol in het verduurzamen van ons duurzaam geweten.

Via verschillende wegen zet de gemeente in op duurzaam gedrag. Omdat bewustwording de eerste stap is naar gedragsverandering, wordt er via diverse interne en externe kanalen actief ingezet op milieucommunicatie. Een concreet voorbeeld zijn de Gorinchem Duurzaam weken in het najaar van 2020. Via een online campagne is gedurende 4 weken aandacht gegeven aan duurzame energie, biodiversiteit, circulaire economie en klimaatadaptatie. Uit een evaluatie is gebleken dat de campagne goed is ontvangen en gelezen. Ook wordt er nauw samengewerkt met vrijwilligers en partners in de stad om via zoveel mogelijk routes bewustwording te creëren. Voorbeelden zijn *clean-ups*, duurzame stadstafels en het spotten van nachtdieren via het evenement schoonheden van de nacht. Het natuurcentrum biedt een unieke locatie om mensen te verbinden rondom het thema natuur. Tot slot

bieden de Global Goals een kans om een verbinding te slaan tussen het sociaal domein en de duurzaamheidsagenda. Via de Global Goals wordt de aankomende jaren ingezet op Stad van de Tolerantie en Gorinchem Duurzaam: iedereen mag en kan meedoen, onafhankelijk van inkomen en achtergrond.

Onder onze eigen collega's wordt gewerkt aan een duurzame gedragsverandering via zoveel mogelijk papierloos werken, het meebrengen van een eigen mok en inspirerende voorbeelden en verhalen op het intranet. Een uitdaging ligt in het integraal benaderen van duurzaamheidsvraagstukken. Er zijn wel stappen gezet als het gaat om interne meekoppelkansen en projectmatig werken bij nieuwe ruimtelijke projecten en ontwikkelingen (zoals de Arkelsedijk). Een andere uitdaging ligt in het creëren van eigenaarschap. Duurzaamheid wordt nog te vaak sectoraal benaderd, maar heeft enkel kans van slagen als het thema breed gedragen wordt. Een mooi voorbeeld is de integratie tussen sport en duurzaamheid. Bij vervanging van speeltoestellen wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van natuurlijk materiaal en via het plaatsen van de innovatieve *softs points* wordt reclame, duurzame energie opwekking en vergroening gecombineerd in een verdienmodel voor sportverenigingen.

5.3 Kansen en Risico's

Ten aanzien van de verdere ontwikkeling van duurzaam gemeentelijk handelen doen zich een aantal kansen en risico's voor:

Kansen

- Het nieuwe inkoopbeleid biedt een kans om duurzaam inkopen te verankeren. Gezien de complexiteit van het onderwerp wordt aanbevolen om advies in te winnen bij een gespecialiseerde partij. Daarnaast is het advies om via kleine, maar daadkrachtige stappen toe te werken naar een einddoel. Niet in één keer de inkoop volledig herinrichten, maar stapsgewijs vooruit. Dit biedt kansen om kosten te spreiden en duurzaam eigenaarschap te creëren bij collega's.
- Het interne duurzame geweten blijven prikkelen en ontwikkelen. Duurzaamheid is van ons allemaal en doen we samen. Om dit motto na te leven is eigenaarschap en een handelingsperspectief cruciaal. Het blijven bieden van informatie, inspirerende voorbeelden, educatie en ruimte voor advies is hiervoor cruciaal en draagt bij aan een gevoel van bekwaamheid en verantwoordelijkheid voor het integreren van duurzaamheid in dagelijkse werkzaamheden en beleid.
- De intentieovereenkomst Samen Bereikbaar is een mooi voorbeeld en biedt kansen om eigen personeel te stimuleren om anders en duurzamer te reizen.
- Blijven samenwerken en verbinden met partners in de stad voor het breed uitdragen van de duurzaamheidsagenda. Veel vrijwilligers en maatschappelijke organisaties in Gorinchem voelen zich betrokken bij de duurzaamheidstransitie. Deze partijen bieden een platform om de duurzaamheidstransitie te versnellen. Zo biedt het Innovatie en Afstudeer Centrum (IAC) een plek om de energietransitie begrijpelijk en inzichtelijk te maken en het Natuurcentrum een plek voor inwoners en kinderen om te leren over duurzaam gedrag.

Risico's

- Capaciteit en middelen zijn noodzakelijk om een duurzaam inkoopbeleid te realiseren, ook na afloop van het duurzaamheidsbeleid eind 2021. De omschreven complexiteit van het inkoopbeleid maakt dat expertise en een tijdsinvestering noodzakelijk is voor het boeken van winst.
- De relatie tussen milieucommunicatie en duurzaam gedrag is moeilijk inzichtelijk te maken. Een uitdaging ligt in het inzicht en meetbaar krijgen in hoeverre milieucommunicatie daadwerkelijk aanzet tot meer duurzaam gedrag en het verder integraal stroomlijnen van communicatie ten aanzien van duurzaamheidsprojecten.
- Nieuwe thema's onder het Klimaatakkoord vragen onze aandacht. Hiermee wordt specifiek gewezen op de circulaire economie.
- Duurzaam handelen en geweten verankeren in de organisatie. Hoewel belangrijke stappen zijn gezet, blijft duurzaamheid nog veel een geïsoleerd werkveld. Om ons duurzaam handelen stevig en breed te verankeren zijn drie zaken van belang: 1). Inzetten op integraal samenwerken, 2). Elkaar kunnen vinden ook als thuiswerken de nieuwe norm wordt, en 3). Het creëren van een gezamenlijk verantwoordelijkheidsgevoel. Door het bieden van informatie en handvatten aan medewerkers kan via een breed gedragen verantwoordelijkheidsgevoel aan een duurzaamheidstransitie in Gorinchem gewerkt worden.

6. Financiële analyse

Beschikbare middelen

Bij vaststelling van het duurzaamheidsbeleid 2017-2021 is €610.000,- beschikbaar gesteld en toegevoegd aan de reserve duurzaamheid. Deze kosten zijn per jaar verdeeld over de posten: duurzame energie, biodiversiteit, gemeentelijk handelen en overhead (salariskosten). Over de jaren 2018, 2019 en 2020 was voor deze posten €150.000,- beschikbaar. In 2018 en 2019 zijn de overhead kosten rechtstreeks op de exploitatie geboekt. Voor 2020 en 2021 maken deze €75.000,- per jaar deel uit van het salarisbudget team stadsontwikkeling. Voor 2021 is nog €160.000,- (inclusief €75.000,- salariskosten) beschikbaar voor de uitvoering van projecten die vallen onder de uitvoeringsagenda in het kader van het duurzaamheidsbeleid.

Realisatie

Op basis van de werkelijke realisatie is per jaar een bedrag aan de reserve Duurzaamheid onttrokken. Op 31 december 2020 resteert € 38.536,- in de reserve Duurzaamheid voor duurzaamheidsbeleid. Over het algemeen kan geconcludeerd worden dat de uitgaven in lijn zijn geweest met de begroting en dat er voldoende middelen beschikbaar zijn gesteld om uitvoering te geven aan het duurzaamheidsbeleid 2017-2021.

MILIEUBELEIDSPLAN 2018-2021					
Beschikbare middelen	2018	2019	2020	2021	
610657 beleidsplan duurzaamheid energie	50.000	50.000	25.000	28.333	
610658 beleidsplan duurzaamheid biodiversiteit	50.000	50.000	25.000	28.333	
610659 beleidsplan duurzaamheid gem. handelen	50.000	50.000	25.000	28.333	
TV04 Overhead (salariskosten)			75.000	75.000	
Totaal	150.000	150.000	150.000	160.000	610.000
Realisatie MBP					
610657 beleidsplan duurzaamheid energie	29.690	30.469	24.060		
610658 beleidsplan duurzaamheid biodiversiteit	49.626	30.841	34.407		
610659 beleidsplan duurzaamheid gem. handelen	36.372	18.590	12.310		
Salariskosten		75.000	75.000	75.000	
Totaal	115.687	154.900	145.777	<i>160.000</i>	576.364
Saldo					

Conform BBV voorschriften is het niet toegestaan meer dan het geraamde bedrag te onttrekken

7. Bijlage

Lijst met Interviews

	Persoon	Functie	Onderwerp	Pijler
1	Kirsten Schouten	RES-coördinator	Regionale Energie Strategie	Energie
2	Dick Rumpff	Voormalig projectleider Wind en Bodemspecialist		Energie, Biodiversiteit, Gemeentelijk Handelen
3	Bertus den Toom	Projectleider Warmtenet		Energie, Biodiversiteit
4	Judith van Eck	Beleidsadviseur Wonen	Duurzaam wonen	Energie
5	Anke Knaken	Beleidsadviseur Wonen	Duurzaam wonen	Energie
6	Niels van Leeuwen	Beleidsadviseur Verkeer	Duurzame mobiliteit	Energie
7	Jessica van der Hout	Beleidsadviseur Verkeer	Duurzame mobiliteit	Energie
8	Otto Dekker	Accountmanager bedrijven	Verduurzamen bedrijfsleven	Energie
9	Eric Jongkind	Beleidsadviseur Inkoop	Duurzame inkoop en aanbestedingen	Gemeentelijk handelen
10	Wieteke van Hulten	Projectleider Stadsontwikkeling	Nieuwbouw projecten	Energie
11	Ron Osenga	Projectleider Stadsontwikkeling	Nieuwbouw projecten	Energie
12	Mirjam van der Wijgert	Teammanager Stadsbeheer	Biodiversiteit	Biodiversiteit, gemeentelijk handelen
13	Arjan de Winter	Beleidsadviseur Openbare ruimte	Biodiversiteit	Biodiversiteit
14	Johan Sterk	Bezoldigd stadsecoloog	Biodiversiteit	Biodiversiteit
15	Sibel Yilmaz	Projectondersteuner RES en Projectleider RRE	RRE, nieuwe wonen	Energie
16	Martin Bos	Beleidsadviseur Milieu en contactambtenaar OZHZ	OZHZ, verduurzamen MKB	Energie
17	Jasper Mos	Opgavemanager		Overkoepelend
18	Diana Verkes	Communicatieadviseur	Milieu communicatie	Gemeentelijk handelen
19	Saskia Goes	Communicatieadviseur	Milieu communicatie	Gemeentelijk handelen
20	Rob Baarda	Financieel adviseur	Financiën	Overkoepelend